

Жумъа куни қиём вақтидаги "таҳийяти масжид" намозининг ҳукми

05:00 / 09.01.2017 4637

● Жумъа куни қиём пайтида масжидга кирган киши "таҳийяти масжид" намозини ўқиш жоизми? Баъзи намозхонлар ушбу намозни ўқийдилар, баъзилари эса ўқимай ўтиришади. Ўқимайдиганларнинг айтишига қараганда, қиём пайтида намоз ўқиш макруҳ бўлгани боис "таҳийяти масжид" ҳам намоз бўлгани боис қиём пайтида уни ҳам ўқиш макруҳдир, дейдилар. Намоз ўқийдиганлар эса бу нарса жумъа куни истисно қилинади, дейдилар. Бу икки қарашнинг қайси бири тўғри? Ҳанафий мазҳабида жумъа куни қиём пайтида масжидга кирган одам нима қилади? Мана шундай саволларга жавоб излаб, мазҳаб доирасидаги ҳадис ва фикҳ китобларига мувожаат қилиб кўрамыз.

● Масжидга кирганда "масжид ҳаққи", "таҳийёт намози", "таҳийяти масжид" деган номлар билан аталадиган икки ракъат намозни ўқиш суннат эканини барча намозхонлар билади, десак муболаға бўлмайди. Зотан, бунга Расулulloҳ (с.а.в.) алоҳида буйруқ берганлар:

سَلِّجِي نَأْ لِبِقْ نِي تَعْرِكْ رِكْرِي لِفْ دِجْ سَمْلَا مَكْدَحْ أَلْخَدِ إِذَا

"Қачонки сизлардан бирортангиз масжидга кирса, ўтирмасдан олдин икки ракъат намоз ўқиб олсин!" (Бухорий, 1/433; Муслим, 1/714; Термизий, 2/316; Насоий, 1/809; Табароний, 3/3281; Байҳақий, 3/4701; Доримий, 1/1444; Ибн Ҳиббон, 6/2499; Аҳмад, 5/22576).

Фақиҳлар мазкур ҳадиси шарифдаги буйруқ моҳиятини чуқур англаб, мазкур мавзудаги барча ривоятларни ўрганиб чиқиб, бир қанча фатволар чиқаришга муваффақ бўлганлар:

1) "Таҳийяти масжид" – масжидни улуғлаш бўлса-да, бироқ у масжид роббисини улуғлаш ва парвардигор олдида қурбат ҳосил қилиш учун ўқилади ("Радд ал-муҳтор");

2) "Таҳийяти масжид" намозини масжидга кирган заҳоти, ўтирмасдан аввал ўқиб олиш афзал ҳисобланади. Бирор сабаб билан ўтириб қолса, у

соқит бўлмайди, эсига келганида туриб ўқиб олади ("ал-Ҳилйат"). Зотан, Расулуллоҳ (с.а.в.) масжидда ўтирган Абу Зарр ал-Фифорий (р.а.)га бундай деганлар:

اهعكراف م ق ف ن ا ت ع ك ر ه ت ي ح ت ن ا و ة ي ح ت د ج س م ل ل ر ذ ا ب ا ا ي

"Эй Абу Зарр, масжиднинг таҳийяти бордир. Унинг таҳийяти икки рақъатдир. Тургин-да, уларни ўқиб олгин!" (Ибн Ҳиббон, 1/279; Ҳоким, 2/597; Ибн Адий, 7/2699).

3) "Таҳийяти масжид" намози ҳадиси шарифда алоҳида тилга олингани учун аслида икки рақъатдан қилиб ўқилади. Бироқ, ҳанафийликда нафл ибодатларни тўрт рақъат қилиб ўқиш афзал ҳисоблангани боис тўрт рақъат қилиб ўқишнинг савоби кўпроқ ("Жомеъ ар-румуз").

4) Масалан, бир одам масжидга кирганидан сўнг бир неча вақтдан кейин намоз ўқимоқчи бўлса ёки масжидда дарс қилмоқчи, зикр қилмоқчи бўлса, аввал "таҳийяти масжид" намозини ўқиб олади ("Радд ал-муҳтор");

5) Масалан, бир кунда бир неча марта масжидга кирадиган кимса ҳар сафар "таҳийяти масжид" намозини ўқийвермасдан, бир марта ўқиши кифоя қилади ва уни хоҳлаган киришида ўқиб олади ("Дурр ал-муҳтор");

6) Масжидга кирган вақтда жамоат намоз ўқиётган бўлса, уларга бориб қўшилади. Кеч келган кимсага "таҳийяти масжид" намозини ўқиш лозим бўлмайди, ўқиган фарзи унинг ўрнига ўтади ("Бадойеъ ас-санойеъ");

7) Масжидга фарзининг олдида суннати ёки мустаҳаби бор намозлар – бомдод, пешин, аср, хуфтандаги икки ва тўрт рақъатли суннат ва мустаҳаб намозлар бўлганда кирса, дарҳол ўша намозларни ўқийди, унга "таҳийяти масжид" намозини ўқиш лозим бўлмайди ("Наҳр ал-фоиқ", "ал-Бинойя", "ал-Муҳит");

8) Масалан, масжидга кирган кимса янги таҳорат қилгани учун "шукри вузуъ" ва "таҳорат ҳаққи" намозини ҳам ўқиши керак. У мана шу икки нафлни бир қўшиб, бирданига ният қилиб, икки рақъат ўқиши мумкин. Ёки олдин таҳорати учун, кейин масжидга киргани учун икки рақъатдан намоз ўқиб олади ("ал-Ашбоҳ ва-н-назоир");

9) Масалан, масжидга кирганда намоз ўқиш макруҳ бўлган вақт бўлса, жумладан, бомдоддан олдинги ва қуёш чиққунча бўлган вақт, қуёш тиккага келган вақт, асрдан кейинги то қуёш ботгунча бўлган вақтлар

бўлса, у "таҳийяти масжид" намозини ўқимади. Бу вақтларда "таҳийяти масжид" намозини ўқиш макруҳ бўлади. Шунинг учун бу вақтларда масжидга кирган кимса саловотлар айтиб, зикрлар қилиб ўтиришининг ўзи кифоя қилади ("Фатовойи Темуртоший"). Зотан, Расулulloҳ (с.а.в.) бундай деб марҳамат қилганлар:

إِذَا

"Қачон сизлардан бирингиз масжидга кирса, Пайғамбарга салом-саловот айтсин!" (Доримий, 1/1445).

10) Масжидлар ичида Маккаи мукаррамадаги "Масжиди ҳаром"га кирган кимсага "таҳийяти масжид" намозини ўқиш лозим эмас, ушбу масжиднинг таҳийяти тавоф ҳисобланади. Масжиди ҳаромга кирган кимса дарҳол Каъбаи муаззамани тавоф қилишга киришади ("Шарҳ "Лубоб ал-маносик").

● Аввало шуни билиш керакки, намоз ўқиш макруҳ бўладиган вақтлар орасида, асосан, учта вақт иттифоқан бир хил кўрсатилади. Ҳанафий мазҳабининг мўътабар матн китобларида бундай деб ёзилган:

اهـ بورغـ واهـ مايقـ واهـ وولطـ دنـ عـ زانـ جـ ةـ وولـ صـ و ةـ و الـ تـ ةـ دـ جـ سـ و ةـ و لـ صـ زـ و جـ يـ الـ و

«Намоз (қандай намоз бўлишидан қатъий назар), саждаи тиловат ва жаноза намози қуёш чиқаётган, тиккага келаётган ва ботаётган пайтда жоиз бўлмайди» (Убайдуллоҳ ибн Масъуд ибн Тож аш-шариъа ал-Бухорий. Мухтасар ал-Виқоя. – Қозон, 1911. – Б. 11).

Мана шу масъалага биноан ушбу уч вақтда масжидга кирганда, "таҳийяти масжид" намозини ўқилинмайди.

Ушбу масъалага Имом Муслим (р.х.) бошлиқ муҳаддислар Уқба ибн Омир ал-Жуханий (р.а.)дан ривоят қилган мана бу саҳиҳ ҳадиси шариф далил сифатида кўрсатилади:

وا نهـ يفـ لـ صـ نـ نا انـ اهـ نيـ مـ لـ سـ و هـ يـ لـ عـ لـ لـ لـ يـ لـ صـ هـ لـ لـ لـ لـ و سـ رـ نـ ا كـ تـ اعـ اسـ ثـ الـ ثـ ةـ رـ يـ هـ طـ لـ مـ اقـ مـ و قـ يـ نـ يـ حـ و عـ فـ تـ رـ تـ يـ حـ ةـ غـ زـ ابـ سـ مـ شـ لـ لـ عـ لـ طـ تـ نـ يـ حـ ا نـ ا تـ و مـ ر بـ قـ نـ بـ رـ غـ تـ نـ يـ حـ بـ و رـ غـ لـ لـ سـ مـ شـ لـ لـ فـ يـ ضـ تـ نـ يـ حـ و سـ مـ شـ لـ لـ لـ يـ مـ تـ يـ حـ

«Учта вақтларни Расулulloҳ (с.а.в.) бизларга уларда намоз ўқишимизни, ўликларимизни дафн қилишимизни қайтарган эдилар: қуёш равшан ва зоҳир кўтарилиб чиққунча, алангали иссиқ тиккага келиб, қуёш майл қилиб оғгунча ва қуёш ботиш учун эгилиб, ботиб кетгунча» (Муслим, 1/831;

Термизий, 3/1030; Абу Довуд, 3/3194; Насоий, 1/1543, 1548; 2140; Ибн Можжа, 1/1519; Доримий, 1/1483; Аҳмад, 4/17415, 17420; Ибн Ҳиббон, 4/1546; Табароний, 17/797-798; Байҳақий, 2/4175; 4/6704-6705; Абу Яъло, 4/1755; Таёлусий, 1/1001; Ибн Абу Шайба, 2/7435; Таҳовий, 1/917; Абдурраззоқ, 3/6569; Табризий, 1/1040).

Ҳадис матнидаги "дафн қилиш"дан мурод жаноза намози ўқиш, деб тушунилади.

Расулуллоҳ (с.а.в.) бу учта вақтда намоз ўқиш макруҳ бўлишининг сабабини бундай изоҳлаганлар:

هه نراق ءو ءسا اءف اه قراف ءع ءرا اءف ناطي ءل نرق اه عم و ع ل ط ء س م ءل
هلل لوسر وه و اه قراف ءب رغ اءف اه نراق ب ورغلل ءنء اءف اه قراف ءل از اءف
ءاع اسل ءل ءف ءالصل ن ع م لس و ه ي ل ع هلل ءل ص

"Қуёш чиққанда, у билан бирга шайтоннинг шохи ҳам бўлади. Қачон қуёш кўтарилиб бўлса, шох ундан ажрайди. Қачон қуёш тиккага баробар бўлса, яна шайтоннинг шохи билан бирга бўлади. Қуёш заволга юз тутса, шох ундан ажрайди. Қачон қуёш ботишга яқинлашса, яна шайтоннинг шохи у билан бирга бўлади. Қачон қуёш ботиб бўлса, шайтоннинг шохи ундан ажралади". Шунинг учун ҳам Расулуллоҳ (с.а.в.) мана шу уч вақтда намоз ўқишдан қайтарган эдилар (Насоий, 1/1542).

Мазкур ҳадиси шарифдаги "шайтоннинг шохи" истиора, мажоз ва тамсил йўлига кўра "шайтон бу вақтда ўзига ибодат қилишларини хоҳлаб қолади, у ўзига ибодат қилишларини кўриб, шохларини ўйнатиб, бу вақтда ҳузур қилади" деган маънода айтилган бўлиши керак. Ёки айрим уламолар айтганидек ҳақиқий маънода бўлиб, иблис ва унинг шайтоний малайлари қуёш кўриниши олдида шохларини тўғрилаб туриб олиши мумкин. Бунинг ҳақиқатини эса Аллоҳ билади. Бизнинг билганимиз шуки, қуёш чиқиши, тиккага келиши ва ботиши вақтида мусулмон намоз ўқимасдан кутиб туришидир.

Юқоридаги ҳадис лафзига ўхшаш ҳадислар машҳурлик даражасига етиб қолган. Шунинг учун ҳам, ҳеч қандай истисносиз бу учта вақтда намоз ўқишни макруҳи таҳримий деб зикр қилинади. Унга ҳамма кунлар, жумладан, жумъа куни ҳам киради. Яъни, жумъа куни қуёш чиқаётганда, тиккага келганда – қиём вақтида ва қуёш ботаётганда намоз ўқиш, жумладан, "таҳийяти масжид" намозини ўқиш ҳам макруҳ бўлади.

1) Имом Шофиъий (р.х.) "Муснад"ида келтирилган ҳадис исноди: Иброҳим ибн Муҳаммад → Исҳоқ ибн Абдуллоҳ → Саид ал-Мақбурий → Абу Хурайра (р.а.) каби ровийлар бўлиб, Иброҳим ва Исҳоқ иккови ҳадисшунослар иттифоғига кўра заифдирлар.

2) Жумъа куни истисно қилинган кейинги ҳадиси шариф эса мунқатиъдир. Муҳаддислар Абу Довуд ва Табароний раҳимаҳумаллоҳ ҳам бунга иқрор бўлиб: «Абулхалил Абу Қатодани кўрмаган» деганлар.

3) Имом Байҳақий (р.х.)нинг ўзи эътироф қилишича, жумъа куни истисно қилинган ҳадислар, гарчи улар биргаликда қувватлансалар ҳам аслида заифдир. Жумладан, у ривоят қилган мазкур ҳадислар иснодида Мадина аҳлидан бир шайх бўлиб, у мажҳул – номаълум, ал-Воқидий эса матрук – ҳадислари тарк қилинган, Ато ибн Ажлон деган ровий ҳам матрук – ҳадислари тарк қилингандир.

4) Имом Табароний (р.х.) ривояти эса Восила деган ровий бўлиб, унинг санадида ҳам шунга ўхшаш бир неча заифликлар мавжуддир.

5) Ушбу ҳадисларнинг санадида гап-сўз бўлганлиги, муҳаддислар Имом Шофиъий (р.х.) ривоят қилган ҳадисни ҳатто заиф дейишгани боис мазкур ҳадислар мутлақ бу учта вақтда намоз макруҳлиги айтилган саҳиҳ ва қарийб машҳурлик даражасига етган ҳадисларга муориз бўла олмаслигини (қарши тура олмаслигини) фақиҳларимиз баён қиладилар.

6) Гарчи Имом Шофиъий (р.х.) гапларига – фатволарига монанд бизнинг мазҳабимиздан Имом Абу Юсуф (р.х.) ҳам фикр билдирган бўлса-да, лекин Имоми Аъзам Абу Ҳанифа (р.х.) ва Имом Муҳаммад (р.х.) жумъа куни ҳам қиём пайтида нафл ўқиш макруҳ, деб қатъий ҳукм қилганлар. Фатво олиш қоидаларига кўра, бу икки зот – тарафайн ҳазратларининг фатволарини олишимиз лозим бўлади. Агар жумъа куни қиём пайтида нафл ўқиш мумкинлиги айтилган ўша ҳадислар саҳиҳ бўлган тақдирда ҳам Мавлоно Алий ал-қори (р.х.) айтганидек:

ةبیرغ ةدایزلا هذو ةبقع ةثیدح قالطال هیف ةولصلل دمحمو ةفیئح وبأ هرک و
حی بملل ةریره یبأ ةثیدح یلع مدقیف مرحم وهو اه ب دیقت الف هیف

«Уқба (р.а.)нинг ҳадиси мутлақ келганлиги учун жумъа куни қиёмда намоз ўқишни Абу Ҳанифа (р.х.) ва Муҳаммад (р.х.) макруҳ санадилар. Уқбанинг ҳадисига жумъани истисно қилинадиган зиёдалиқ (тамоман) ортиқчадир. Бас, ўша зиёдалиқ (мутлақ келган) ҳаромлиги айтилган нарсани муқайяд қила олмайди. Демак, (жумъа куни қиём пайтида намоз ўқиш мутлақ ҳаром

(макрух) саналган ҳадис ўша куни намоз ўқишни) мубоҳ саналган Абу Хурайра (р.а.)нинг ҳадисига муқаддам қилинади» (Али ал-қори. Шарҳ ан-Ниқоя. – Қозон, 1904. – Б. 93).

7) Демак, Али ал-қори (р.х.) айтганидек, мутлақ ҳаром (яъни макруҳи таҳримий) дейилган ҳадисни заиф ва мунқатиъ ҳадис келиб муқайяд ва истисно қила олмайди. Бу усули фикҳ қоидасига зиддир. Шунинг учун ҳам, фақиҳларимиз жумъа куни қиёмда нафл ўқишни макруҳ санаб, ўз асарларида мутлақ ушбу вақтда намоз макруҳдир, деб келдилар.

● Энди, қиём пайтини барча яхши билади. Бу қуёшнинг тиккага келган вақтидир. Унинг вақти 10-15 дақиқа ичида ўтиб кетади. Ана шу вақтда ҳанафийлик мазҳабида нафл ўқиш макруҳлигини яхши билсак бўлди.

Аммо фикҳий манбаларда қиём пайтини сал кенгроқ-узоқроқ давом этишини ҳам келтиришган:

بهذا مكي فرع ال راهن ال فاصتنا دن عة ثلث ال كلت نم ءى شب سبلت ال زوجي ال وهو ىعرش ال راهن ال فاصتنا نم ىن عم ال نوكي نا زوجي و رهنا ءاروام ءم ءه ى ال مزاروخ ءم ءه ى ال بهذا مكي لاوزل ال ى ربك ال ءوحض

«Урфдаги кундузнинг ярми пайтида мана шу учтаси, яъни намоз, саждаи тиловат ва жанозадан бирортаси билан машғул бўлиб қолиш жоиз бўлмайди. Урфдаги кундузни олишни Мовароуннаҳр имомлари таклиф қилганлар. Қиёмнинг маъноси шаръий кундузнинг ярмидан дейилиши жоиздир. Куннинг ярми зиҳват ал-кубро (катта чоштгоҳ)дан заволгачадир. Чунончи, бу қавлга Хоразм имомлари келишган» (Шамсиддин ал-Кўҳистоний. Жомеъ ар-румуз. – Қозон, 1902. – Б. 118).

Ушбу фикҳий қарашга биноан эҳтиёткор мусулмонлар масжидга эртароқ кириб, таҳийёт намозини ўқиб олишлари, катта чоштгоҳдан заволгача эса нафл ва бошқа намозларини ўқимай туришлари авло экан. Катта чоштгоҳ деганда қиёмдан қирқ-эллик дақиқалар олдинги вақтни айтадилар. Завол бу қуёшнинг қиёмдан оғган вақти, яъни, пешин ва жумъа ўқиш мумкин бўлган аввалги вақтдир. Демак, мана шу оралиқ намоз ўқимаслик яхшироқ бўлган вақтдир.

Бунга учта вақтда намоз ўқишнинг макруҳлиги борасидаги Имом Абдурраззоқ (р.х.)нинг ривоятида далил бор:

ف ي ل ص ن أن م لس و ه ي ل ع ه ل ل ا ل ل ص ه ل ل ل ل و س ر ا ن ا ه ن ل ا ق ر م ا ع ن ب ء ب ق ع ن ع ع ف ت ر ت و ض ي ب ت ى ت ح س م ش ل ل ع و ل ط د ن ع ا ن ا ت و م ن ه ي ف ن ف د ن أن و ا ت ا ع ا س ا ل ت

رحل اءءش ىف راهنل ا فصنو واه بورغ نىب سى ىح اه بورغ دن عو

"Расулulloҳ (с.а.в.) бизларни учта вақтдан бирида намоз ўқишдан ва унда марҳумларга жаноза ўқишдан қайтарган эдилар: қуёш чиқиб то оқаргунча; қуёш ботиб то бутунлай ботиб кетгунча; кун ўртаси иссиқ шиддатли бўлган вақтда" (Абдурраззоқ, 3/6569).

Чунки, мазкур ҳадиси шарифда "нисфи наҳор" ("кун ўртаси")да намоз ўқиш макруҳлиги тилга олинган. "Нисфи наҳор" икки хил бўлади: урфий ва шаръий. Урфдаги кун қуёш чиққандан у ботгунча давом этади, демак, унинг ярми қуёш тиккага келган вақт ҳисобланади. Шаръий маънодаги кун эса тонг отгандан бошланиб, қуёш ботгунгачадир. Унинг ярми эса катта чоштгоҳ вақти ҳисобланади.

Яна ҳадисда иссиқ шиддатли вақт ҳам тилга олинган. Иссиқ эса айнан катта чоштгоҳда соат кундузги ўн иккилар атрофида кучая бошлайди.

● Аслида, жумъага эртароқ ҳаракат қилмоқ лозим ва лобуд амаллардандир. Жумъага эрта борганларнинг савоби кўпроқ бўлиши, ҳадиси шарифларда таъкидланган.

Абу Ҳурайра (р.а.)дан ривоят қилинишича, Расулulloҳ (с.а.в.) бундай деб марҳамат қилганлар:

نَمَ لَاقَمَ لَسَوَ وِهِيَ لَعْلَلِ لَى لَصَّ لَلِ لَ لُ وُسَرَّ نَأْ هُنَّ عٌ لَلِ لَ لَ يَضَرَّ رَ رِي رُ هِ بَأَ نَ عَ لَ سَ لَ لَ يَ فِ حَارٍ نَمَوَّ وَ دَبَّ بَرَقَ اَمَّنْ اَكْفَ حَارٍ مُثَ ةَبَ اَن جَل لَ لَ سُ غَ ةُ مُجَلَّ مَوِي لَ سَ تَ غَا
اَشَبَّ كَبَرَقَ اَمَّنْ اَكْفَ فِ ثَلَا ثَلِ لَ ةَ اَسَ لَ لَ يَ فِ حَارٍ نَمَوَّ ةَ رَقَبَ بَرَقَ اَمَّنْ اَكْفَ فِ ةِ يَ نَا ثَلِ لَ
ءَسَمَ اَخْلَلِ ةَ اَسَ لَ لَ يَ فِ حَارٍ نَمَوَّ ةَ اَجَادَ بَرَقَ اَمَّنْ اَكْفَ فِ ةَ بَ اَر لَ لَ ةَ اَسَ لَ لَ يَ فِ حَارٍ نَمَوَّ نَرَقُ اُ
رُ كُ ذَلِ نَوُعَ مَ تَسِي ةَ كُ ئِ اَلْمَ لَ تَرَضَّ حُ مَ اِم اِلَ اَجَرَ اِ ذِ فِ ةَ ضَيَّ بَ بَرَقَ اَمَّنْ اَكْفَ فِ

"Кимки жумъа куни жанобат ғусли сабаб чўмилса, сўнг жумъага борса, худди туя қурбонлик қилгандек савоб бўлур. Иккинчи соатда масжидга келса, худди мол қурбонлик қилгандек бўлур. Учинчи соатда масжидга келса, худди шохли қўчқор қурбонлик қилгандек бўлур. Тўртинчи соатда масжидга келса, товуқ қурбонлик қилгандек бўлур. Бешинчи соатда масжидга келса, тухум садақа қилгандек бўлур. Имом минбарга чиқиб келар экан, фаришталар ҳозир бўлиб, зикрни эшитадилар" (Бухорий, 1/881; Муслим, 2/850; Термизий, 2/497-499; Насойй, 3/1388; Абу Довуд, 1/351; Ибн Ҳиббон, 7/2775; Аҳмад, 2/9928; 16/9926; Байҳақий, 3/5655; Шофиъий, 1/272).

Шунингдек, бу вақтда одатда имом домлалар халққа маърифий суҳбатлар, амри маъруф ва наҳий мункарлар қиладилар. Амри маъруф ва наҳий мункарни тинглаш, қулоқ солиш ва эшитганларига амал қилишга киришиш фарз амаллардандир. Фарзни қўйиб "таҳийяти масжид" намозига ўхшаган нафлларга киришиб кетилмайди. Шунинг учун ҳам фикҳий манбаларда имомларнинг арабча ўқийдиган хутбалари вақтида хутба орасида амри маъруф ва наҳий мункар борлиги учун уни тушунилмаса ҳам, тинглаб ўтириш лозим дейилган ва у пайтда намоз ўқишни эса макруҳ деб қайд қилинган.

Ҳамидуллоҳ Беруний